

1. Úvod

Tvary složeného préterita bez auxiliáru ve třetích osobách se objevují již v staroslověnském *Supraslském kodexu*, tj. od 11. století.¹ Již první gramatiky češtiny ze 16. století tematizují užívání pomocných sloves ve třetích osobách préterita, z prvních dvou však získáváme dva protichůdné názory. Zatímco Optát v tzv. náměšťské mluvnici (1533) kritizuje praxi tiskařů českých biblí, kteří auxiliáry ve třetích osobách užívají »nadbytečně«,² Jan Blahoslav (1571) vnímá v určitých kontextech vynechání těchto sloves jako mluvu sedláckou.³ Dosavadní výzkumy tohoto jevu (viz níže) hodnotily zachovávání pomocných sloves ve třetích osobách v této době jako jev archaizační, jako prostředek stylizační či ozvláštňující, tedy tvar příznakový.

Jak upozorňuje R. Dittmann, z okolí blízkého výše zmíněné náměšťské mluvnici pochází pramen, jenž vzhledem ke svému obsahu zachycuje do jisté míry mluvený jazyk nižších sociálních vrstev a zároveň tyto tvary préterita s auxiliárem ve třetích osobách obsahuje: je jím *Smolná kniha velkobítešská* (1556-1636).⁴

Tento příspěvek se zabývá právě tímto textem, jež podrobuje kvantitativní a kvalitativní analýze. Cílem je zjistit, do jaké míry se auxiliáry v textu smolné knihy vyskytují, porovnat výsledky s dostupnými údaji o jiných pramenech a na základě dalších výzkumů prozkoumat alespoň některé proměnné, které mohou ovlivnit distribuci pomocných sloves. Snažíme se tak prohloubit poznání užití préteritálních auxiliárů o pramen zachycující alespoň v určité míře nestylizovaný, resp. málo stylizovaný, jazyk.

2. Reflexe užívání préteritálních auxiliárů v češtině

2.1. Stav bádání

K vypouštění pomocných sloves ve třetích osobách préterita se vyjadřuje již J. Gebauer, nicméně píše pouze, že se pomocné sloveso časem vynechává, a to ve třetích osobách – častěji v singuláru než v plurálu – a zřídka v prvních osobách týchž slovesných čísel. Děje se tak podle něj »v textech starých« a postupně vynechávání narůstá. V novočeském úzu se zřídka auxiliáry objevují v »dikci velebné« a v doudlebských nářečích.⁵

Podle A. Dostála pomocná slovesa ve staroslověnském *Supraslském kodexu* mizí zejména v homiletických textech, tj. v částech blízkých hovorovému jazyku. Paralelu

¹ DOSTÁL, Antonín: *Několik poznámek ke staročeským préteritům*, in: *Slavica Pragensia* 8 (1966), s. 79-85, zde s. 81.

² OPTÁT, Beneš – GZEL, Petr – PHILOMATHES, Václav: *Gramatika česká (1533)*, ed. Ondřej KOUPIL, Praha 2019, s. 82.

³ BLAHOŠLAV, Jan: *Gramatika česká Jana Blahoslava*, eds. Mirek ČEJKA – Dušan ŠLOSAR – Jana NECHUTOVÁ, Brno 1991, s. 116, <http://hdl.handle.net/11222.digilib/103883>.

⁴ DITTMANN, Robert: *Préteritální auxiliár ve třetích osobách v Matoušově evangeliu ve starších českých biblích*, in: *Clavibus unitis* 9 (2020), s. 57, https://www.acecs.cz/media/cu_2020_09_02_dittmann.pdf.

⁵ GEBAUER, Jan: *Historická mluvnice jazyka českého*, III: *Tvarosloví*, 2: *Časování*, Praha 1909, s. 421.

Jitka FILIPOVÁ

Ústav českého jazyka a teorie komunikace,
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha

Préteritální auxiliár ve třetích osobách střední češtiny jako příznak vysokého stylu? Svědectví *Smolné knihy velkobítešské* (1556-1636)

Third-person preterite auxiliaries in Middle Czech as a sign of high style? An analysis of the Black Book of Velká Bíteš (1556-1636)

The use of preterite auxiliaries in the third person was seen superfluous by sixteenth-century Bohemian grammarians, and existing research reserves their use for biblical and highly stylized texts. However, there is evidence that these forms also appear in texts from the opposite pole of the stylistic spectrum. This paper analyses the Black Book (*Smolná kniha*) of Velká Bíteš in Moravia (1556-1636), which to some degree reflects the spoken Czech language of its time. The aim is to determine to what extent auxiliaries are preserved in this source and which factors have an impact on their distribution. In addition to linguistic factors, such as the number and the aspect, we also consider non-linguistic influences, such as the scribe, the period/chronology, and the origin of the record.

Keywords: historical grammar; stylistics; 16th century; Bohemian Lands; preterite auxiliary; Middle Czech; Black Books (*Smolné knihy*); spoken language; Velká Bíteš (Moravia)

Number of characters / words: 35 904 / 5 598

Number of figures / tables: 3 / 6

Secondary language: Middle Czech

k absenci těchto tvarů v textech blízkých mluvenému jazyku nachází i ve staré češtině.⁶ Pozdější užívání auxiliáru považuje za tendenci archaizační.⁷

S. M. Dickey se zabýval vypouštěním préteritálního auxiliáru ve třetích osobách ve staré a střední češtině, a to v textech *Asenech* a *Život Adama a Evy* a v korpusu dopisů žen z let 1365-1615. Dochází k závěru, že ve staré a střední češtině existovala sémantická motivace pro užívání auxiliáru. Tvary s auxiliárem se objevovaly v kontextech důležitých pro okamžik promluvy či v emfatických výpovědích, zatímco formy bez auxiliáru měly význam prostého préterita. Ve své studii dále zvažoval některé faktory, které mohly mít vliv na distribuci těchto pomocných sloves. U textů ze 14. století zjišťuje, že největší vliv na užívání auxiliárů má narativní sekvencování událostí, u dopisů ze střední češtiny je to určitá časová lokace děje.⁸

Při zkoumání barokní češtiny dochází P. Kosek k závěru, že v této době se »definitivně prosazují«⁹ formy bez auxiliáru ve třetích osobách, podoby s auxiliárem se objevují ve vysokém stylu.⁹

G. Múcsková se primárně soustřeďuje na vývoj ve slovenštině, ale předpokládá pro ni podobný průběh ztráty auxiliárů jako v češtině a polštině. Zjišťuje, že v písemných pramenech z 15.-17. století je změna ve fázi variantnosti, tedy že v živém, mluveném jazyce dochází typicky k vynechávání těchto sloves a že takové tvary byly chápány jako neutrální. Plné formy se podle autorky sporadicky objevují v »psaných textech a ustálených administrativně-právních formulacích nebo uměleckých a naučných textech«.¹⁰ V souvislosti s materiálem tohoto příspěvku je zajímavé zjištění týkající se administrativně-právních textů. Podle Múcskové jsou formy s auxiliárem častěji doloženy v úvodních formulích dokumentů, dále v hlavních větách, při slovesech *dicendi*, *přijítí*, *učiniti* a *předstoupiti*. Také uvádí, že v textech od 15. století a pozdějších převažují zjednodušené formy v pasážích, jež odrážejí mluvený jazyk, tedy v samotných vypravováních, vysvětlováních událostí či výpovědích. Eliptické tvary se dále objevují ve vedlejších větách podmínkových, příčinných a účelových, případně předmětových, jež vyjadřují vůli (tj. po spojkách *aby*, *kdyby* apod.).¹¹

R. Dittmann do svého výzkumu préteritálních auxiliárů zahrnul české tištěné bible do konce 17. století a rukopisné bible první až třetí redakce, konkrétně prováděl sondy v prvních 14 kapitolách *Matoušova evangelia*. Jeho cílem bylo »exaktněji zjistit, jak se vyvíjelo zastoupení auxiliárů v celých tištěných biblích v linearitě času [...] a nakolik se ve druhé půli 16. věku lišil přístup oficiálního a komerčně úspěšného mainstreamového melantrišského tisku od nelegálně vytištěné a archaizující *Bible kralické šestiřádkové*«. Na základě zjištění, že v pramenech od poloviny 14. do počátku 15. století značně kolísá množství tvarů s auxiliárem, dochází k závěru, že »není možné podporovat Dickeyho hypotézu«¹² o sémantickém zatížení tvarů s auxiliárem či bez něj, neboť si lze stěží »představit, že by v podstatě totožný biblický text mohl být psán s takovými rozdíly v množství auxiliárů [...], pokud by nesly výraznější sémantický náboj«. Na základě rozboru distribuce v rámci singuláru a plurálu naopak podporuje Gebauerovu tezi, že se auxiliár déle držel v plurálu než singuláru.¹⁴

Materiálu ze 14. století se věnovala ve své disertační práci J. Zdeňková, která se zabývala i rozdíly mezi distribucí auxiliárů v narativních a aktuálních promluvách. Zjišťuje, že k vypouštění pomocného slovesa dochází ve všech jí zkoumaných textech. Pro první polovinu 14. století platí, že tvary bez auxiliáru převažují u všech textů kromě jednoho; vyjma tento text také platí,

⁶ Jak upozorňuje J. Zdeňková, Dostál uvádí pouze jediný doklad z díla *Knížky šestery* od Tomáše Štítného ze Štítného, viz ZDENKOVÁ, Jana: *Slovesné formy pro vyjádření minulosti v češtině 14. století*, disertační práce, Praha: Ústav českého jazyka a teorie komunikace Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, 2021, s. 56, <http://hdl.handle.net/20.500.11956/172003>.

⁷ DOSTÁL, Několik poznámek ke staročeským préteritům (◀ pozn. 1), s. 81.

⁸ DICKEY, Stephen M.: *See, now they vanish: Third-person perfect auxiliaries in Old and Middle Czech*, in: *Journal of Slavic Linguistics* 21 (2013), s. 77-121, https://www.researchgate.net/publication/265811803_See_Now_They_Vanish_Third-Person_Perfect_Auxiliaries_in_Old_and_Middle_Czech.

⁹ KOSEK, Pavel: *Enklitika v češtině barokní doby*, Brno 2011, s. 314.

¹⁰ MÚCSKOVÁ, Gabriela: *Jazykové zmeny v historickom vývine gramatických tvarov z aspektu gramatikalizácie (na príklade vývinu slovenského préterita)*, Bratislava 2016, s. 63, https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/ksj/publikacie/G_Mucskova/Jazykove_zmeny_v_historickom_vyvine_gramatickych_tvarov.pdf.

¹¹ Tamtéž, s. 57-66.

¹² DITTMANN, *Préteritální auxiliár ve třetích osobách v Matoušově evangeliu* (◀ pozn. 4), s. 58.

¹³ Tamtéž, s. 71.

¹⁴ Tamtéž, s. 65-70.

že tvary s auxiliárem se častěji objevují v aktuálních promluvách než v narativu. Ve druhé polovině 14. století pokračuje tendence k užívání tvarů bez pomocného slovesa, nicméně zde autorka nezjišťuje statisticky významné rozdíly mezi aktuálními promluvami a narativy. Dochází tak k závěru, že pokud existoval nějaký funkční rozdíl mezi tvary s pomocným slovesem a bez něj, trval pouze do první poloviny 14. století.¹⁵

Přítomnosti auxiliáru se nejnověji dotkl D. Timofejev při rozkrývání reediční praxe Daniela Adama z Veleslavína na materiálu Kuthenovy *Kroniky o založení země české a prvních obyvatelích jejích*. Porovnával edici Pavla Severina z roku 1539¹⁶ a reedici z roku 1585 od Daniela Adama z Veleslavína.¹⁷ Podle autora se v edici Pavla Severina auxiliár objevuje v 5 % případů, u Daniela Adama hodnoty klesají na 1,9 %. Užívání pomocného slovesa u Severina označuje jako výjimečný stylistický prostředek sloužící pravděpodobně k ozvláštňení textu.¹⁸

2.2. Dobové gramatiky češtiny

Užívání auxiliárů v préteritu ve třetích osobách reflektovaly i dobové gramatiky. Již v náměšťské mluvnici (1533) Optát kritizuje tiskaře biblí, že pomocná slova *jest* a *sou* sázeli na nepotřebných místech, »jako pátého kola u vozu«, neboť podle něj, »když bez nich jazyk dobře se veze a rozum bezpečně sedí, tuť býti nemají«. Je tak třeba se vyhýbat tomuto barbarismu a sloveso *býti* užívat pouze jako sloveso existenční.¹⁹

Jan Blahoslav ve svém komentáři k této mluvnici přiznává, že to je sice pravda, ale že jsou kontexty, v nichž vypuštění pomocného slovesa působí posluchačům problém. Taková řeč podle něj nebude znít úplně, tj. bude nepěkná a necelá, posluchač bude čekat na její pokračování a bude to znít jako sedlácká mluva.²⁰

Matouš Benešovský ve své mluvnici sice užívání auxiliáru nekomentuje, nicméně v paradigmatech ho uvádí, a to jak u perfekta, tak u plusquamperfekta.²¹

Poslední gramatikou ze stejného období jako velkobítešská smolná kniha je latinská gramatika Vavřince Benedikta z Nudožer. Ten pomocné sloveso vnímá jako prostředek rozlišování osoby a píše, že v próze se třetí osoba rozumí sama sebou i bez těchto rozlišovacích slůvek.²²

3. Zápisy velkobítešského útrpného práva jako jazykový pramen

Materiálově tato studie vychází ze *Smolné knihy velkobítešské* (1536-1636). Jedná se o jednu z tzv. smolných, černých či krevních knih, což byly právní dokumenty, do nichž krevní či městský písař zapisoval mimo jiné vyznání delikventů na mučidlech. Toto pojmenování se nachází v samotných knihách,²³ ale také je tak označuje Koldínův zákoník:

»Vyznání pak zločincův, kteráž by při trápení na jiné zločince skutkův takových zlých nápomocníky i na fedrovníky jich se vztahovala, s pilností poznamenána a potomně do kněh černých, smolných, aneb jiných k tomu zřízených vpisována býti mají...«²⁴

Smolné knihy často vznikaly jako sbírky právních ponaučení pro souzení podobných případů. Písař výsledky zapisoval na listy přímo v mučirně a buď pak tyto volné listy (škarty) byly do knihy přímo vloženy, nebo z nich byly do knih přepsány, a to ideálně s co nejmenším časovým odstupem. Podstatou těchto záznamů bylo – a největším přínosem pro dnešní lingvistiku je –,

¹⁵ ZDENKOVÁ, *Slovesné formy pro vyjádření minulosti v češtině 14. století* (◀ pozn. 6), s. 281.

¹⁶ KUTHEN ZE ŠPRINSBERKA, Martin: *Kronika o založení země české a prvních obyvatelích jejích*, Praha: [Pavel Severýn z Kapí Hory], 1539, *Knihopis* č. 4628, https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000006857&local_base=KPS.

¹⁷ ADAM Z VELESLAVÍNA, Daniel (ed.): *Kroniky dvě o založení země české a prvních obyvatelích jejích*, Praha: Daniel Adam z Veleslavína, 1585, *Knihopis* č. 13885, https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000013967&local_base=KPS.

¹⁸ TIMOFEJEV, Dmitrij: (Re)ediční praxe Daniela Adama z Veleslavína: *Kronika o založení Země české a prvních obyvatelích jejích Martina Kuthena ze Šprinsberka*, in: Naše řeč 105 (2022), s. 59-77, zde s. 69-70.

¹⁹ Např. »A Bůh láska jest.« Srov. OPTÁT – GZEL – PHILOMATHES, *Gramatika česká (1533)* (◀ pozn. 2), s. 82.

²⁰ BLAHOSLAV, *Gramatika česká* (◀ pozn. 3), s. 116.

²¹ BENEŠOVSKÝ zvaný PHILONOMUS, Matouš: *Grammatica Bohemica / Gramatika česká. Knížka slov českých vyložených*, ed. Ondřej KOUPIL, Praha 2003, s. 37.

²² BENEDIKT Z NUDOŽER, Vavřinec: *Grammaticae Bohemicae, ad leges naturalis methodi conformatae, et notis numerique illustratae ac distinctae, libri duo*, ed. Nancy Susan SMITH, Ostrava 1999, s. 43.

²³ OBERPFALCER, František: *Jazyk knih černých, jinak smolných*, Praha 1935, s. 10.

²⁴ MALÝ, Karel et al. (eds.): *Práva městská Království českého: edice s komentářem*, Praha 2013, s. 335.

že písaři bylo právním předpisem přikázáno, a dokonce to musel odpřisáhnout, že tato vyznání nebude nijak neměnit:

»[C]ož by koli a jakákoli při trápení od zločincův seznání učiněna byla, že ta v tejnosti zachová a v přítomnosti osob od práva k trápení vyslaných všeckna taková vyznání pořádně poznamenávati bude a jich v ničemž neměnit, aby žádného v tom se skrácení nestalo. A na čemž by koli ten a takový zločinec aneb jiný, jsa právem útrpným tázán, umřel, to do těch kněh k tomu zřízených slovo od slova potom pořádně vpisovati má.«²⁵

Nicméně se ukazuje, že tento závazek se týkal spíše formy než obsahu a s jistým vlivem písaře na konečnou podobu těchto zápisů je třeba vždy počítat.²⁶

V případě Velké Bíteše vypadalo řízení následovně: na začátku procesu byl zadržený delikvent uvězněn přímo v městském vězení, nebo v šatlavě v místě dopadení, odkud byl předán do velkobítešského vězení. Samotnému soudu předsedal purkmistr a přísežní členové městské rady. Žaloba byla přednášena městským rychtářem, po ní následoval odpor obžalovaného a případně další domluvy, tj. svědectví ze strany žalobní či odporní. Poté se přistupovalo na dokazovací řízení, které mělo usvědčit pachatele. V některých případech se soud spokojil s dobrovolnou výpovědí »in banco iuris«,²⁷ pokud se však delikvent nechtěl přiznat či se soudcům zdála výpověď neúplná, přecházelo se k mučení, případně k pohrůzce mučením, při níž byly vyslýchanému ukázány mučící nástroje a kladeny otázky.²⁸ Problematiku, do jaké míry pak byla taková přiznání na mučidlech věrohodná, když pak samotní delikventi přiznali, že jisté výpovědi řekli z velké bolesti,²⁹ tematizuje i Koldín ve svém zákoníku:

»Nebo jakž mučením a trápením ne vždycky se má věřiti, tak také ne vždycky ovšem hned nevěřiti. Právo zajisté útrpné jest věc nejistá, nebezpečná, kterážto pravdu častokrát zklamává. Mnozí zajisté trpělivostí, snesitedlností, tvrdostí a svou urputností všeckna trápení a mouky vytrpěti umějí, mučení sobě nic nevážíce, k ničemuž hned přiznati se nechtějí, by pak i na prach spálení býti měli. Zase, [sic] na odpor někteří lidé velmi jsou v tom netrpěliví, takže všecko raději i na sebe, i na jiné lháti nebudou, nežli by nejmenší trápení vytrpěti mohli.«³⁰

Námi zkoumaná kniha vznikla roku 1556 pod názvem *Knihá penarum, co se na sněmě in tormentis vyznává, do nich zapsáno býti má. 1556*, ačkoliv město mělo hrdelní právo již ve 13. století (písemně je doloženo od 14. století). Byla založena v době, kdy se město odtrhlo od vrchního práva v Brně, k němuž se dříve muselo obracet pro právní naučení. Jejím účelem bylo poskytovat právní ponaučení při souzení podobných případů. Kniha obsahuje výslechy asi 100 jedinců z let 1556-1636. Tito lidé pocházeli nejčastěji z tzv. hrdelního panství, které tvořily vesnice v okruhu ca. 30 km, nicméně se zde objevují i »cizopanští« poddaní, kteří mohli být daným soudem souzeni tehdy, když se na příslušném hrdelním panství dopustili trestného činu.³¹ V takovém případě nabýval funkci žalobce zástupce příslušné vrchnosti, která se případně musela zaručit, že uhradí všechny soudní výlohy.³²

Kniha je psána pozdně gotickou kurzívou na papíře formátu 230 × 320 mm. Celkem 65 folií popsalo podle Verbíka a Štarhy deset písařů,³³ podle Dittmanna je však počet asi dvakrát vyšší, nicméně více než tři strany popsalo pouze sedm z nich, a to:

²⁵ MALÝ et al. (eds.), *Práva městská Království českého* (◀ pozn. 24), s. 335.

²⁶ Srov. KAMIS, Adolf: *K rozsahu protetického v 16. století*, in: *Slavica Pragensia 1* (1959), s. 87-91, zde s. 89; DITTMANN, Robert: *Protetické v ve Smolné knize velkobítešské (1556-1636)*, in: *Listy filologické* 142 (2019), s. 369-406, zde s. 394-395; FILIPOVÁ, Jitka: *Diftongizace ý > ej v moravských smolných knihách*, diplomová práce, Praha: Ústav českého jazyka a teorie komunikace Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, 2020, s. 72, <http://hdl.handle.net/20.500.11956/118042>; STRAKA, Josef: *Hláskový rozbor Táborské knihy smolné*, in: *Z kralické tvrže* 20 (1994/95), s. 5-42.

²⁷ VERBÍK, Antonín – ŠTARHA, Ivan – KNEŠL, Edmund (eds.): *Černá kniha města Velké Bíteše*, Brno 1979, s. 15.

²⁸ KLABOUCH, Jiří: *Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo)*, Praha 1967, s. 338-339; VERBÍK – ŠTARHA – KNEŠL, *Černá kniha města Velké Bíteše* (◀ pozn. 27), s. 15.

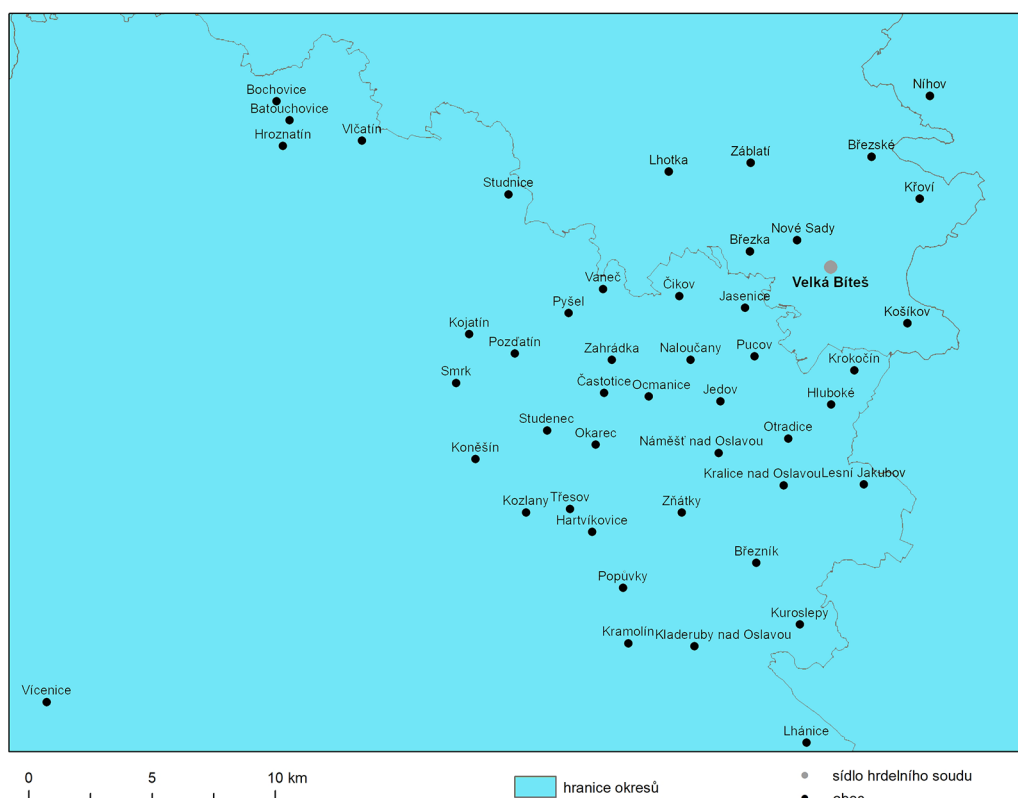
²⁹ Srov. VERBÍK, Antonín – ŠTARHA, Ivan (eds.): *Smolná kniha velkobítešská. 1556-1636*, Brno 1973, s. 150: »což souce na řebřice pověděl jest, že jesti ony ty věci z bolesti mluvil a z velikého trápení.«

³⁰ MALÝ et al. (eds.), *Práva městská Království českého* (◀ pozn. 24), s. 332.

³¹ VERBÍK – ŠTARHA (eds.), *Smolná kniha velkobítešská* (◀ pozn. 29), s. 13-49.

³² VERBÍK – ŠTARHA – KNEŠL (eds.), *Černá kniha města Velké Bíteše* (◀ pozn. 27), s. 9.

³³ VERBÍK – ŠTARHA (eds.), *Smolná kniha velkobítešská* (◀ pozn. 29), s. 52.

Obr. 1:
Obce spadající
pod hrdelní právo
ve Velké Bíteši³⁴

- písař **A**: fol. 4^r-5^r, 8^r-11^v (část folia), 13^v-15^r (část folia), 15^v-16^r (část folia); některé zápisy z let 1557, 1558, 1562, 1563, 1567, 1568, 1569 a 1570;
- písař **B**: fol. 11^v (část folia) až 12^v, 15^r (část folia), 16^r (část folia) až 21^r, tj. některé zápisy z let 1563, 1568, 1571 a 1572;
- písař **C**: fol. 21^v-28^r, tj. zápisy z let 1575 a 1576;
- písař **D**: fol. 32^r-38^v, tj. některé zápisy z let 1579 a 1580;
- písař **E**: fol. 41^r-44^r, tj. některé zápisy z let 1590, 1591 a 1592;
- písař **F**: fol. 46^r-49^v, tj. některé zápisy z let 1628, 1629 a 1630;
- písař **G**: fol. 57^r-65^r, tj. některé zápisy z let 1613 a 1615.³⁵

Ačkoliv je celkový rozsah knihy přibližně osmdesát let, důsledné zápisy kniha obsahuje do roku 1580, poté se objevují četné lakuny (např. po roce 1615 následuje další zápis až z roku 1628); záznamy byly zřejmě zapisovány na samostatné listy papíru, jež se nedochovaly.

4. Analýza velkobítešských zápisů

Pro účely této studie jsme pracovali primárně s edicí této knihy,³⁶ nicméně k rukopisu bylo také přihlíženo.³⁷ Excerptována byla celá kniha. Do analýzy byly zařazeny tvary préterita, a to jak aktivní, tak pasivní, a také řidké tvary antepreterita.

Dále bylo třeba vypořádat se se spornými případy souvškytu více *l*-ových participií za sebou, kdy auxiliár se nachází pouze před prvním z nich. J. Zdeňková v takových případech počítá s auxiliárem pro první participium, pro druhé pak počítá s auxiliárem elidovaným, a to v případech, kdy participia následují nejen bezprostředně za sebou, ale i když je mezi nimi více slov.³⁸ Vzhledem k povaze našeho materiálu a jeho jednoduché syntaxi, kdy po úvodním »vyznal« převládají souřadně spojené věty, jsme se rozhodli s takovými příklady nakládat takto: v případě souvškytu *l*-ových participií bezprostředně za sebou počítáme s auxiliárem pro první z nich, pro druhé uvažujeme auxiliár elidovaný. Pokud se mezi *l*-ovými participií vyskytuje více slov, uvažujeme s auxiliárem pouze pro první participium, pro druhé již ne. Protože

³⁴ Převzato z FILIPOVÁ, *Diftongizace ý > ej v moravských smolných knihách* (≠ pozn. 26), s. 21, zpracováno podle ŠTARHA, Ivan: *Hrdelní soudy na Žďársku. 2. část*, in: *Západní Morava* 3 (1999), s. 3-17, zde s. 13.

³⁵ DITTMANN, *Protetické v ve Smolné knize velkobítešské* (≠ pozn. 26), s. 379.

³⁶ VERBÍK – ŠTARHA (eds.), *Smolná kniha velkobítešská* (≠ pozn. 29).

³⁷ *Knihy penarum, co se na sněmě in tormentis vyzná, do nich zapsáno býti má. 1556*, Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, fond Archiv města Velké Bíteše, kniha č. 5.

³⁸ ZDEŇKOVÁ, *Slovesné formy pro vyjádření minulosti v češtině 14. století* (≠ pozn. 6), s. 59.

takových elidovaných tvarů bylo nakonec poměrně málo, při ověřování hypotéz statistickými testy s těmito doklady počítáno nebylo.

Při hodnocení distribuce jsme zvažovali vliv lingvistických i nelingvistických faktorů. Z lingvistických faktorů jsme zahrnuli:

- 1) vliv čísla;
- 2) vidu (pro tuto proměnnou jsme pak pracovali s vzorkem tvarů z 90 stran, a to ze začátku, prostředka a konce knihy.³⁹

Z nelingvistických faktorů jsme porovnávali užívání auxiliáru:

- 1) mezi sedmi výše zmíněnými písaři;
- 2) v závislosti na čase;
- 3) s ohledem na to, zda text byl primárně napsán (dále »přípisy«), nebo primárně vysloven a až poté fixován písařem (dále »vyznání«). Za přípisy považujeme ty části záznamů, které nebyly pronášeny vyslychaným, ale jde o vlastní text písaře. Rozdělení lze vidět na příkladových souvětích:

»Týhož dne Hynek hudec, kderežž má matku v Strážku, pankhart, byl syn Tisultů, na trápení vyznal. Na Šípě zabili sme jednoho sedláka z Německých Bránic, když z Brna oves vezl, a pachole sme s koňmi pustili.«⁴⁰

kde první souvětí bylo v našem rozboru zařazeno mezi přípisy, druhé mezi vyznání. Jako vyznání tak byly hodnoceny části, jež následují za úvodním »vyznal/a«, jako přípisy pak části zbylé, tedy i ortely aj. Je však třeba poznamenat, že na mnoha místech takové dělení nelze učinit zcela přesně, avšak jde nám o odlišení jasně stylizovaného jazyka písařů, jenž obsahuje kancelářský jazyk a ustálené formule, od primárně nestylizovaných částí pronesených ústně, jež byly fixovány písařem.

Naše hypotézy jsme ověřovali statistickými metodami, pro něž jsme využívali on-line statistických nástrojů *Social Science Statistics*.⁴¹ V případě porovnávání více než dvou nezávislých souborů jsme za účelem snížení rizika chyby I. druhu⁴² upravovali hladinu významnosti korekci Benjaminiho-Hochberga.⁴³

4.1. Vybrané výsledky

Z velkobítešské smolné knihy jsme excerpovali celkem 2 454 dokladů préterita ve třetích osobách, z čehož auxiliár byl zachován celkem v 583 případech, tedy ve 24 %. Zároveň jsme provedli srovnání s dalšími texty pocházejícími přibližně z téže doby, k nimž máme kvantitativní údaje, tedy s druhým a čtvrtým vydáním *Bible Melantrichovy*, prvním vydáním *Blahoslavova Nového zákona*, *Biblí kralickou šestidílnou*⁴⁴ a Kuthenovou *Kronikou* ve vydání Severýnově a Velešlavínově.⁴⁵

Pramen	Datace	+	-	Elid.	Σ	+ (%)
SmolBít	1556-1636	583	1 855	16	2 454	24
<i>BibMel2</i>	1556-1557	15	501	-	516	2,9
<i>NZ1564</i>	1564	15	461	-	476	3,2
<i>BibMel4</i>	1570	15	501	-	516	2,9
<i>BibKral1</i>	1579-1594	12	464	-	476	2,5
<i>Severýn</i>	1539	-	-	-	-	5
<i>Adam</i>	1585	-	-	-	-	1,9

Tab. 1: Zastoupení složených préterit ve třetích osobách s auxiliárem i bez něj ve *Smolné knize velkobítešské* ve srovnání s dobovými tisky

³⁹ Tj. VERBÍK – ŠTARHA (eds.), *Smolná kniha velkobítešská* (≠ pozn. 29), s. 57-87, 115-145, 173-203.

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ Viz <https://www.socscistatistics.com/>.

⁴² VOLÍN, Jan: *Statistické metody ve fonetickém výzkumu*, Praha 2007, s. 132-133.

⁴³ BENJAMINI, Yoav – HOCHBERG, Yosef: *Controlling the False Discovery Rate: A Practical and Powerful Approach to Multiple Testing*, in: *Journal of the Royal Statistical Society* 57 (1995), s. 289-300, <https://www.jstor.org/stable/2346101>.

⁴⁴ Údaje přebíráme z DITTMANN, *Préteritální auxiliár ve třetích osobách v Matoušově evangeliu* (≠ pozn. 4), s. 60.

⁴⁵ Údaje přebíráme z TIMOFEJEV, *(Re)ediční praxe Daniela Adama z Velešlavína* (≠ pozn. 18), s. 69-70.

Vidíme, že smolná kniha zachovává auxiliáry v nejvíce procentech případů, u ostatních pramenů je to méně či rovno 5 %. Tento výsledek je překvapivý, neboť jak jsme popsali výše, podle dosavadních výzkumů i samotných jazykověreflexivních textů z této doby by to měly být právě bible a texty vysokého stylu, kde se auxiliár relativně nejvíce zachovává. Nicméně jsme si vědomi toho, že jde pouze o jediný text nižšího stylu, v němž je navíc třeba stále počítat s jistým vlivem zapisovatele (i když tím, že se jich na knize podílelo větší množství písařů, se vliv individualit mírně stírá). Dále se budeme zabývat jednotlivými faktory, jež jsme nastílni výše.

4.1.1. Vybrané faktory: slovesné číslo

Nejdříve se zaměříme na otázku, zda mohlo být v našem materiálu užití auxiliáru ovlivněno číslem. Podle J. Gebauera se totiž auxiliár více zachovával v plurálu než singularu.⁴⁶ Toto tvrzení dále potvrdil na svém materiálu R. Dittmann, podle něhož se auxiliár vyskytuje v plurálu častěji u všech zkoumaných biblí před polovinou 16. století. Autor si to vysvětluje:

- 1) »konfrontací již gramatikalizovaného préteritálního subsystemu, v němž auxiliár plní funkci osobního morfu, s morfematickou strukturou 3. osoby singularu přítentu, pro kterou je nulový osobní morf typický«,
- 2) nulovým morfémem ve 3. i 2. osobě kondicionálu,
- 3) frekvencí 3. osoby singularu, tedy silnou tendencí k ekonomičnosti u nejfrekventovanějšího tvaru.⁴⁷

V Dickeyho výzkumu dopisů z let 1365-1615 měl však podle grafu zobrazujícího relativní důležitost proměnných ovlivňujících užití auxiliáru faktor gramatického čísla vliv minimální.⁴⁸

Tab. 2:
Zastoupení složených préterit ve třetích osobách s auxiliárem i bez něj ve *Smolné knize velkobítešské* v singularu a plurálu

Číslo	+	-	Elid.	+ (%)
sing.	348	1 244	5	22
pl.	196	611	11	24
sing. + pl.	37	-	-	-
pl. + sing.	2	-	-	-

Jak vidíme v tabulce, naše závěry spíše potvrzují tvrzení Dickeyho, neboť v singularu jsou auxiliáry zachovány ve 22 % případů, v plurálu je to sice o dva procentní body více, ale při ověření těchto hodnot χ^2 -testem nevykazují hodnoty na hladině významnosti 0,05 statisticky signifikantní rozdíly. V našem materiálu tedy nehraje faktor gramatického čísla při ústupu auxiliárů statisticky prokazatelnou roli.

Ve smolné knize se také objevují případy, kdy dochází k mísení čísel, a jak vidíme z tabulky, ve 37 případech byl auxiliár v singularu a *l*-ové přičestí v plurálu, např.: »Více vyznal, že jest s Mrkvičkú, s Němečkem, Kroupú, Václavem Trnkú, Janem Chvojku mydlárku jednu obrali a 4 zl. od ní vzali.«⁴⁹ Ve dvou případech byl auxiliár v plurálu a *l*-ové přičestí v singularu, viz »Více vyznává, že sou též tou vodou Anna Rouskova v Byteši umořila Vydrovou.«⁵⁰ Tento jev si vysvětlujeme nejčastěji písařskou nepozorností, tedy že si předešal po »vyznal« náležitou formu singularu, nicméně po několikanásobném podmětu již doplnil *l*-ové přičestí plurálové.

4.1.2. Vybrané faktory: slovesný vid

Následně jsme zvažovali možný vliv vidu. Podle Dickeyho výzkumu narativů ze 14. století má totiž ze všech jím zkoumaných faktorů druhý největší vliv, tj. následuje po sekvencování událostí. Avšak v obou textech nejsou mezi hodnotami statisticky signifikantní rozdíly. Na výzkumu dopisů z let 1365-1615 má sice nižší vliv na distribuci (ze sedmi faktorů je na 5. místě), nicméně stále je jeho vliv vyšší než u slovesného čísla. Pro středočeský korpus však autor žádné kvantitativní údaje neuvádí.⁵¹

Na našem vzorku se ukazuje, že zatímco u perfektivních sloves je auxiliár zachován v 21 % případů, u imperfektivních je to o 6 % bodů více, a samotné hodnoty (přítomnost a nepřítomnost auxiliáru) vykazují na hladině významnosti 0,05 statisticky signifikantní rozdíly. Lze tedy říci, že ve smolné knize z Velké Bíteše se auxiliáry více objevují u sloves imperfektivních.

⁴⁶ GEBAUER, *Historická mluvnice jazyka českého*, III/2 (◀ pozn. 5), s. 421.

⁴⁷ DITTMANN, *Préteritální auxiliár ve třetích osobách v Matoušově evangeliu* (◀ pozn. 4), s. 65-70.

⁴⁸ DICKEY, *See, now they vanish* (◀ pozn. 8), s. 105.

⁴⁹ *Kníha penarum* (◀ pozn. 37), fol. 29^r.

⁵⁰ Tamtéž, fol. 19^v.

⁵¹ DICKEY, *See, now they vanish* (◀ pozn. 8), s. 77-121.

Dále jsme zkoumali, zda je rozdíl mezi užitím auxiliárů u imperfektivních sloves odlišný od textů ze 14. století, jež zkoumal Dickey (2013), tj. textů *Asenech*⁵² a *Život Adama a Evy*.⁵³ Zde jsme provedli tři statistické testy s upravenou *p*-hodnotou podle korekce, avšak žádné statisticky signifikantní rozdíly se neobjevily. U imperfektivních sloves se tedy auxiliár neobjevuje častěji v žádném z uvedených textů.

Pramen ⁵⁴	Datace	Vid	+	-	Elid.	Σ	+ (%)
<i>SmolBít</i>	1556-1636	Pf.	198	734	2	934	21
		Impf.	128	347	-	475	27
<i>Asenech</i>	14. stol.	Pf.	50	131	-	181	28
		Impf.	18	47	-	65	28
<i>ŽivAdEv</i>	14. stol.	Pf.	28	208	-	236	12
		Impf.	12	44	-	56	21

Tab. 3:
Zastoupení složených
préterit ve třetích
osobách s auxiliárem
i bez něj ve *Smolné
knize velkobítešské*
a ve staročeských
textech (*Asenech*,
Život Adama a Evy)
podle vidů

4.1.3. Vybrané faktory: pisář

Dále jsme porovnávali distribuci zkoumaného jevu u výše zmíněných sedmi pisářů, abychom zjistili, do jaké míry se mezi sebou liší, a tedy abychom odkryli, zda se jedná spíše o úzus jednotlivých pisářů, nebo o širěji užívaný jev. Jsme si však vědomi, že pro širší závěry by bylo třeba mít větší materiálovou bázi.

Hodnoty pro jednotlivé pisáře jsou uvedeny v následující tabulce. Pisáři *A*, *B*, *C*, *D*, *E* jsou českého původu, pisář *G* je původu německého, a jeho zápisy je tedy třeba brát s rezervou, neboť se svým jazykem liší od českých pisářů i v jiných rovinách.⁵⁵

Pisář	+	-	Elid.	+ (%)	Vyznání (+ %)
<i>A</i>	95	223	4	29	31
<i>B</i>	106	282	6	27	27
<i>C</i>	171	188	3	47	56
<i>D</i>	22	225	-	9	9
<i>E</i>	53	165	1	24	33
<i>F</i>	30	88	-	25	27
<i>G</i>	9	220	-	4	3

Tab. 4:
Zastoupení složených
préterit ve třetích oso-
bách s auxiliárem
i bez něj ve *Smolné
knize velkobítešské*
podle pisářů

Vidíme, že z českých pisářů se až na dva (*C*, *D*) auxiliár vyskytuje v 20-30 % případů: u pisáře *C* je to téměř v polovině dokladů (47 %) a u pisáře *D* v pouhých 9 %. Nicméně tato procenta by mohla ovlivnit distribuce v přípisech, kde by se dalo – podle teze o zachování auxiliáru ve vyšším stylu – čekat jeho vyšší zastoupení. Prověřili jsme proto hodnoty pomocného slovesa v samotných vyznáních zapsaných jednotlivými pisáři. Zde se však ukázalo, že když vynecháme pasáže obsahující kancelářský jazyk a opakující se formule, u čtyř pisářů hodnota dokonce vzroste, u pisáře *C* o 9 % bodů, tedy na 56 %. U pisáře *D* hodnota zůstává stejná a u německého pisáře *G* se sníží na 3 %.

4.1.4. Vybrané faktory: primární mluvenost vs. primární psanost

Další srovnání je věnováno distribuci auxiliárů v rámci samotných vyznání (tj. primárně mluvené části, které byly sekundárně fixovány) a přípisů (tj. primárně psaných částí). Jak jsme zmínili výše, podle G. Múcskové se totiž auxiliáry v novějších administrativně-právních textech častěji objevují i v úvodních pasážích (»stala se jest«), dále v hlavních větách, při slovesech *dicendi*, *přijítí*, *učiniti* a *předstoupiti*.⁵⁶ Nadto bychom z Blahoslavova hodnocení čekali více au-

⁵² KOLÁR, Jaroslav – NEDVĚDOVÁ, Milada (eds.): *Próza českého středověku*, Praha 1983, s. 339-348.

⁵³ Tamtéž, s. 295-307.

⁵⁴ Hodnoty pro texty *Asenech* a *Život Adama a Evy* přebíráme z DICKEY, *See, now they vanish* (↪ pozn. 8), s. 93-94.

⁵⁵ Srov. DITTMANN, *Protetické v ve Smolné knize velkobítešské* (↪ pozn. 26), s. 394-395, FILIPOVÁ, *Di-fongizace ý > ej v moravských smolných knihách* (↪ pozn. 26), s. 72.

⁵⁶ MÚCSKOVÁ, *Jazykové zmeny v historickom vývine gramatických tvarov* (↪ pozn. 10), s. 63.

Préteritální auxiliár ve třetích osobách střední češtiny jako příznak vysokého stylu? Svědectví *Smolné knihy velkobítešské*

xiliárů v přípisech a méně ve vyznáních jakožto odrazech »sedlácké řeči«,⁵⁷ resp. mluvy nižších sociálních vrstev.

Tab. 5:
Zastoupení složených
préterit ve třetích oso-
bách s auxiliárem
i bez něj ve *Smolné
knize velkobítešské*
podle typu zápisu

Typ zápisu	+	-	Elid.	Σ	+ (%)
Přípis	72	451	-	523	14
Vyznání	511	1 404	16	1 931	26

Ukazuje se, že tzv. vyznání zachovávají auxiliár ve 26 % případů, kdežto v přípisech je to pouze ve 14 %. Při ověření hodnot s auxiliárem a bez auxiliáru χ^2 -testem ukazují čísla na hladině významnosti 0,05 statisticky signifikantní rozdíly. Mluvená řeč si tak zachovává auxiliár častěji než jazyk kancelářský. Vzhledem k výše zmíněným tvrzením jde opět o překvapivé zjištění, které neodpovídá předchozím publikovaným zjištěním.

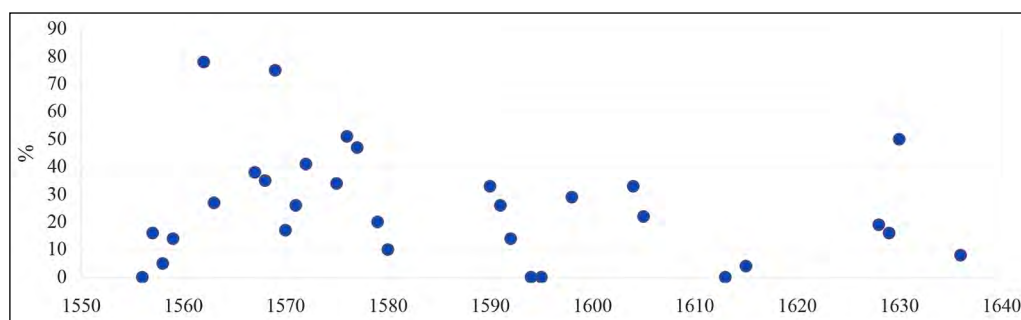
4.1.5. Vybrané faktory: vývoj v čase

Následně jsme se zabývali vývojem v čase, neboť kniha pokrývá osmdesátileté období, byť s častými lakunami a mezerami i v zápisech z jednotlivých let. Navíc je třeba vzít v úvahu vliv jednotlivých písařů. Absolutní počty i procentuální vyjádření přítomnosti auxiliáru v závislosti na chronologii pramene je vidět v následující tabulce, samotné procentuální zastoupení préteritálních auxiliárů na dalším grafu. Zde lze pozorovat značné kolísání, což je nepochybně zčásti způsobeno nerovnoměrným časovým rozložením zápisů v prameni.

Tab. 6:
Zastoupení složených
préterit ve třetích oso-
bách s auxiliárem
i bez něj ve *Smolné
knize velkobítešské*
v jednotlivých letech

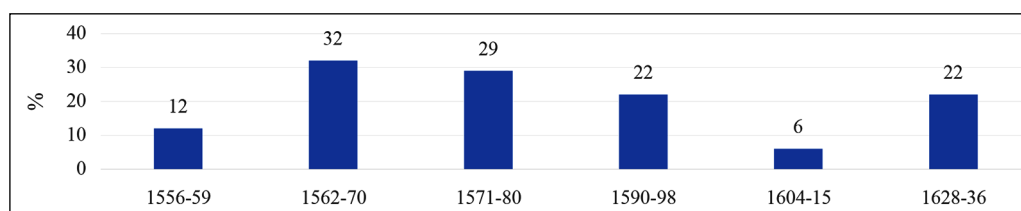
Rok	+	-	Elid.	Σ	+ (%)
1556	0	8	0	8	0
1557	5	26	0	31	16
1558	1	19	0	20	5
1559	5	31	0	36	14
1562	7	2	0	9	78
1563	34	89	4	127	27
1567	3	5	0	8	38
1568	39	72	0	111	35
1569	6	2	0	8	75
1570	4	20	0	24	17
1571	95	260	6	361	26
1572	7	10	0	17	41
1575	24	46	1	71	34
1576	147	142	2	291	51
1577	9	9	1	19	47
1579	49	196	0	245	20
1580	23	210	0	233	10
1590	2	4	0	6	33
1591	43	124	1	168	26
1592	8	51	0	59	14
1594	0	8	0	8	0
1595	0	11	0	11	0
1598	6	15	0	21	29
1604	8	16	0	24	33
1605	2	7	0	9	22
1613	0	20	0	20	0
1615	11	290	1	302	4
1628	27	117	0	144	19
1629	4	21	0	25	16
1630	13	13	0	26	50
1636	1	11	0	12	8

⁵⁷ BLAHOŠLAV, *Gramatika česká* (↵ pozn. 3), s. 116.

Graf 1:
Procentuální vyjádření forem složených préterit s auxiliárem ve třetích osobách ve Smolné knize velkobítešské v jednotlivých letech

Následně jsme si rozdělili sledované období na jednotlivá decennia, i když kvůli zmíněné nevyváženosti materiálu a častým lakunám bez nároku na úplnou přesnost. Z grafu vidíme, že od roku 1562 dochází ke skokovému nárůstu užívání auxiliárů, které postupně klesá. V období 1604-1615 sledujeme prudký pokles, v posledním období však formy s auxiliárem opět narůstají. Tento pokles si vysvětlujeme zápisy písaře *G*, od nějž pocházejí některé zápisy z let 1613 a 1615 a který auxiliár užíval jen velice málo. Pokud tedy toto období nebudeme brát v úvahu, vidíme, že se hodnoty ustálí na 22 %.

Graf 2:
Procentuální vyjádření složených préterit s auxiliárem ve Smolné knize velkobítešské podle decennii

5. Závěr

V našem příspěvku jsme se zabývali užíváním préteritálních auxiliárů ve třetích osobách ve Smolné knize velkobítešské se zápisy z let 1556-1636. Dosavadní výzkumy připisovaly vyšší zastoupení těchto tvarů spíše textům biblickým a vyššího stylu, tj. hodnotily je jako projev archaizační tendence. Náš výzkum se zaměřil na pramen, jenž alespoň do jisté míry odráží mluvený jazyk druhé poloviny 16. a první poloviny 17. století.

Ukázalo se, že ve srovnání s dalšími prameny ze sledovaného období, k nimž máme dostupné kvantitativní údaje, zachovává smolná kniha z Velké Bíteše auxiliáry překvapivě mnohem více (v procentuálním vyjádření až desetkrát).

Dále jsme se věnovali možným faktorům, jež mohly ovlivňovat distribuci těchto pomocných sloves. Zjistili jsme, že auxiliáry se v našem materiálu objevují nezávisle na čísle, tj. stejnou měrou se objevují v singuláru i v plurálu. Naopak se jako statisticky signifikantní faktor ukázal vid, neboť imperfektivní slovesa si auxiliár držela více než perfektivní.

Ze srovnání distribuce auxiliárů u sedmi písařů signifikantních z hlediska pramene (s rozsahem zápisů přesahujícím tři strany) vyplynulo, že vypustíme-li extrémní případy, pohybovaly se u většiny písařů hodnoty užívání auxiliárů mezi 20-30 %. Pravděpodobně se tedy nejedná o individuální rys jednoho písaře, ale o kolektivnější úzus. Jsme si však vědomi, že takovou hypotézu by bylo třeba ověřit na rozsáhlejšího korpusu materiálů. Z chronologické perspektivy se ukázalo, že nejvyšší počet auxiliárů se objevuje v šedesátých letech 16. století, poté je tendence klesající. Nicméně zde je třeba vzít v úvahu i distribuci u jednotlivých písařů, i když vzhledem k jejich celkovému počtu se tyto dva faktory ne zcela překrývají.

Také jsme zkoumali, zda se objevuje statisticky relevantní rozdíl v distribuci mezi tzv. vyznáními, jež zaznamenávají to, co bylo primárně řečeno, a přípisy písařů, jež by neměly souviset s idiomou vyslychaných. Zde se opět překvapivě ukázalo, že ve vyznáních se auxiliáry udržují častěji než v přípisech, což je opět v protikladu k publikovaným tvrzením, že pomocná slovesa se vynechávají v hovorové řeči.

Jsme si vědomi, že z takto omezeného jazykového materiálu nelze činit širší ani definitivní závěry o užívání auxiliárů v mluvené střední češtině a že jsme se soustředili jen na některé faktory, např. jsme odhlédli od syntaxe zápisů. Naše výsledky nicméně ukazují, že préteritální auxiliáry nebyly v daném období záležitostí pouze vysoce stylizovaných prestižních textů.